

SOSYAL DESTEK PROGRAMI (SODES)

İlyas Çelikoğlu

Devlet Planlama Teşkilatı

I. GİRİŞ

Bilindiği üzere, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması devletin temel görevleri arasındadır. Devlet, toplumun refah, huzur ve mutluluğunu artırmak için gerekli düzenlemeleri yapmakla sorumludur.

Ülkemizde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı planlama görevi Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü de Teşkilatın sosyal planlama yapan birimidir. Sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi, sosyal planlama çalışmaları için temel hedeftir.

Daha DPT kurulurken sadece iktisadi planlama yapan bir planlama teşkilatının kurulmasının uygun olmayacağı ve kurulacak teşkilatta mutlaka sosyal konuların planlaması ile uğraşacak bir birimin de olması gerektiği fikri benimsenmiştir. Bu düşünceyle, DPT'de hem sosyal planlama fikrine hem de bu işle uğraşacak bir ana birime yer verilmiştir.

DPT'nin kuruluşunun 41. yıldönümü münasebetiyle DPT'nin ilk müsteşarı olan Sayın Şinasi OREL ile yapılan mülakatta Sn. OREL "Biz bu Teşkilatı kurduğumuzda İktisadi Planlama Dairesi ile Sosyal Planlama Dairesini birbirinin eşiti yaptık. Bunda da gaye, iktisadi ve sosyal kavramların bir arada olması gereğiydi" demiştir. Görüldüğü gibi, ekonomik ve sosyal politikaların bir arada ve birbirleriyle uyumlu olarak yürütülmesi gereği, DPT'nin kuruluş yıllarında dahi göz ardı edilmemiştir. Ancak sosyal gelişmişlik göstergelerine baktığımızda bu anlamda çok da başarılı olduğumuz söylenemez.

II. İNSANİ GELİŞİMİŞLİKTE ÜLKEMİZİN DURUMU

Sosyal alandaki uluslararası temel göstergelerden birisi olan UNDP'nin insani gelişmişlik endeksine bakıldığında yerimiz hiç de iç açıcı değildir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) insani gelişmişliği ele alan İnsani Gelişmişlik Raporu'nu her yıl yayınlamaktadır. UNDP, insani gelişmişliği ölçmede insan hayatının üç temel ögesi olan sağlık, eğitim ve kişi başına düşen milli geliri kullanmaktadır.

UNDP tarafından 1990 yılında itibaren her yıl yayınlanan ve en son 2009 yılında açıklanan "İnsani Gelişmişlik Raporu"nda Türkiye, 2008 yılı raporuna göre insani gelişmişlikte 78. sıradan 79. sıraya düşmüştür. Türkiye'nin insani gelişmiş sıralamasındaki yeri, ülkenin ekonomik gelişmişliğiyle sosyal gelişmişliği arasındaki dengesizliği açıkça ortaya koymakta ve sosyal politikalara daha fazla önem verilmesi gereğine işaret etmektedir.

III. YÖNETİŞİM KAVRAMI

Günümüzde tüm dünyada hemen hemen her alanda çok yönlü bir dönüşüm yaşanmakta ve bu çok yönlü dönüşüm süreci, yönetim konusunda da yeni arayışları ortaya çıkarmaktadır.

Böyle bir dönemde, küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğinde ortaya çıkan fırsatlar ve tehditler arasında denge noktasının bulunması, devletin yeni görevleri arasındadır. Bu görevin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi ise, ancak iyi bir yönetim yapısının kurulması ile mümkün olabilmektedir.

Yönetişim kavramı, kamuyu, özel sektörü ve sivil toplum kuruluşlarını içine alan bir sistemi ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler ağını ve karşılıklı etkileşimlerini ifade etmektedir. Bu süreçte tüm bu aktörlerin yönetim sistemine dâhil edilmesi gündeme gelmekte ve politika oluşturma ve karar alma süreçlerine katılmaları sağlanmaktadır. Bu bağlamda, sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi vizyonu ile hazırlanan Sosyal Destek Programı hakkında sizlere kısaca bilgi vermek istiyorum.

IV. SOSYAL DESTEK PROGRAMI

Sosyal Destek Programı (SODES) GAP Eylem Planının Sosyal Gelişiminin Sağlanması bileşeni altında oluşturulmuştur.

SODES, göç, kentleşme, sosyo-ekonomik yapıdaki değişim gibi nedenlerle ortaya çıkan yeni sosyal ihtiyaçların kısa sürede giderilebilmesi amacıyla proje bazlı oluşturulmuş bir programdır. SODES kapsamındaki projelerin uygulanması, koordinasyonu, izlenmesi ve denetlenmesinden doğrudan valilikler sorumludur.

SODES'in temel amacı sosyal gelişimin sağlanmasına yardımcı olmaktır. SODES ile amaçlanan sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sosyal refahın artırılmasıdır. Bu amaçla, yoksulluk, göç ve hızlı kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunların çözümüne yönelik yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, SODES kapsamında, istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içermenin sağlanması ile kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin desteklenerek bölgenin beşeri sermayesinin güçlendirilmesi öngörülmektedir.

Ayrıca, SODES ile yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

SODES istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır.

SODES'in ilk uygulaması 2008 yılında gerçekleştirilmiştir.

V. 2008 YILI UYGULAMASI

SODES kapsamında valiliklere 2008 yılı Ağustos ayında ihtiyaç duydukları projeleri Müsteşarlığımıza 1 Eylül 2008 tarihine kadar iletmeleri hususunda yazılı ve valilikler hazırladıkları proje tekliflerini Müsteşarlığımıza iletmiştir. Bu çerçevede, Müsteşarlığımıza finanse edilmek üzere yaklaşık 324

milyon TL tutarında 1538 proje teklifi gelmiştir. Her bir proje; SODES amaçlarına uygunlukları, sürdürülebilirlikleri, iç tutarlılıkları, hedef kitlelerinin genişliği gibi kriterler doğrultusunda iki uzman tarafından değerlendirilmiş, eğer iki değerlendirme arasında önemli fark varsa üçüncü bir uzman tarafından değerlendirilerek tüm projeler sıralamaya tabi tutulmuştur.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, 2008 yılı için toplam bütçesi 42 milyon TL tutarında olan 398 adet projenin finansmanı uygun görülmüş ve söz konusu kaynak uygun görülen projelerde kullanılmak üzere ilgili İl Özel İdarelerine aktarılmıştır. SODES kapsamındaki projeler kamu kuruluşları, il özel idareleri, belediyeler, üniversiteler, meslek kuruluşları ve STK'lar tarafından yürütülmektedir.

2009 yılı Ekim ayı itibarıyla 2008 yılı için finansmanı uygun görülen toplam 398 projeden 136'sının uygulaması tamamlanmış, 239'unun uygulamasına devam edilmekte, 23'ünün ise uygulamasına henüz başlanmamıştır. Program bütçesinin yaklaşık yüzde 70'i harcanmıştır. Projeler kapsamında 3.501 kişi tam zamanlı ve yarı zamanlı olarak projelerde görev almış ve 4.650 kişi açılan mesleki eğitim kurslarına katılmış ve halen katılımlar devam etmektedir. Yine SODES projeleri kapsamında, 195 adet atölye, eğitim, kültür-sanat merkezi oluşturulmuş, 13.848 kişi açılan kültür, sanat ve spor kurslarına iştirak etmiş, 409 kişi staj faaliyetlerine katılmış, 27.882 kişi gerçekleştirilen konferans ve seminerlere katılmış, 1.035 kişiye burs sağlanmış, 501 kişi mikro kredilerden yararlanmış, yaklaşık 10.000 öğrenci ülkenin çeşitli illerinde gerçekleştirilen gezilere katılmış ve 400 bine yakın kişi yapılan kültür ve sanat etkinliklerine iştirak etmiştir.

VI. 2009 YILI UYGULAMASI

SODES'e 2009 yılında da 145 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Bu çerçevede, 2009 yılı Nisan ayında Müsteşarlığımız tarafından proje teklif duyurusu yapılmış, GAP bölgesindeki valiliklerden SODES kapsamında finanse edilecek proje tekliflerini 15 Mayıs 2009 tarihine kadar göndermeleri talep edilmiştir. Bu kapsamda toplam tutarı 270 milyon TL olan 1655 adet proje teklifi Müsteşarlığımıza ulaşmıştır.

Müsteşarlığımıza gelen projelerden 91,9 milyon TL'lik 778 adet projenin finansmanı uygun bulunmuştur. Projeler, SODES amaçlarına uygunlukları, sürdürülebilirlikleri, iç tutarlılıkları, proje gerekçesinde belirtilen sorunların çözümüne katkı sağlayabilme derecesi, başvuru yapan kuruluşun yetkinliği, başvuru sahibinin projeye eş finansman veya gönüllü katkı yoluyla katılımı, hedef kitlelerinin genişliği, projenin hedef gruplar üzerinde yaratacağı etkiler, projenin çarpan etkileri ve ilin ihtiyaçlarına karşılık verebilme düzeyi gibi kriterler doğrultusunda değerlendirilmiş ve sıralamaya tabi tutulmuştur.

2009 yılı SODES bütçesi olan 91,9 milyon TL'nin yüzde 18,9'u (17.335.850 TL) istihdam projelerine, yüzde 30,8'i (28.297.750 TL) kültür, sanat ve spor projelerine ve yüzde 50,3'ü (46.230.700 TL) ise sosyal içerme projelerine ayrılmıştır.

Ayrıca, valiliklerin SODES projelerini izleme ve değerlendirme kapasitelerinin artırılması amacıyla toplam 2 milyon TL tutarında bir ödenek te tahsis edilmiştir. 2009 yılı ödeneklerinin ilk dilimi olarak 32 milyon TL tutarında bir kaynak ilgili valiliklere gönderilmiştir. Ödeneklerin kalan kısımları valiliklerdeki SODES proje birimlerinin Müsteşarlığımız tarafından öngörülen asgari nitelikleri taşır

hale gelmesini ve valilikler tarafından internet tabanlı SODES İzleme Bilgi Sistemine ilk veri girişlerinin yapılmasını müteakip gönderilecektir.

2009 yılında desteklenmesi uygun bulunan projelerin proje tutarı bakımından yüzde 68,4'ünü (62.886.050 TL) kamu kuruluşları, yüzde 15,9'unu yerel yönetimler (14.638.850 TL) ve yüzde 15,6'sını (14.359.400 TL) ise STK'lar hazırlamışlardır.

2009 yılında SODES'in öncelikli hedef grupları kentlerin kenar semtlerinde yaşayan ve topluma entegre olmakta zorluk çeken çocuklar, gençler, kadınlar ve yoksullar olmuştur. Bu kapsamda, SODES çerçevesinde Müsteşarlığımız tarafından en fazla destek verilen proje konuları; ildeki ve bölgedeki ihtiyaçlara uygun alanlarda nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, mesleki bilgi ve birikimin geliştirilmesi, bunun için gerekli atölye ve eğitim merkezi gibi tesislerin kurulması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin istihdama erişiminin kolaylaştırılması; çocuk ve gençlerin topluma entegrasyonlarını artırmaya dönük ücretsiz ÖSS-SBS kursları, etüt merkezleri, kitap okuma programları, il içi ve il dışı öğrenci gezileri, tiyatro, sinema, resim, müzik ve spor alanlarında kurslar ile etkinlikler, spor sahaları ve oyun parkları yapımı; yoksul kesimleri istihdama yönlendirecek gelir getirici faaliyetler, toplum yararına çalışma programları ve sosyal gelişim merkezlerinin oluşturulması gibi konular olmuştur.

VII. 2010 YILI UYGULAMASI

2010 yılı programında ise, SODES'in 2010 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin dışında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ve sosyal ihtiyaçları yüksek olan diğer illere de yaygınlaştırılması öngörülmüştür. 2010 yılında SODES için 165 milyon TL ödenek ayrılması öngörülmektedir.

V.SODES VE YÖNETİŞİM

SODES'in en önemli amaçlarından biri yerel dinamiklerin hayata geçirilmesidir. Bu kapsamda yerelin ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere tamamen yerel düzeyde hazırlanan ve bir paket halinde DPT'ye sunulan proje teklifleri önceden belirlenen ve kamuoyuna sunulan kıstaslar çerçevesinde objektif olarak değerlendirilmekte ve finansman desteği sağlanmaktadır. SODES'le birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde il müdürlükleri, ilk ve orta öğretim okulları, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tatlı bir rekabet ortamı içerisinde projeler hazırlamışlardır. Sonuçta, proje tekliflerinin sunulması için kısa bir süre verilmiş olmasına rağmen 2008 yılında 1538 adet, 2009 yılında ise 1655 adet proje teklifi Müsteşarlığımıza ulaştırılmıştır.

SODES'in çıkış noktalarından biri yerel sahiplenmenin programın başarısını doğrudan etkilediği hususudur. SODES projelerinin yerel düzeyde uygulanması ve izlenmesinde sorumluluk valiliklere bırakılmıştır. Bu kapsamda, valiliklere projelerin uygulama sürecinde geniş bir yetki tanınmıştır.

"Kürek çeken değil dümen tutan devlet" yaklaşımı çerçevesinde, SODES kapsamında yerel yönetimlere, üniversitelere ve STK'lara önemli miktarda kaynak aktarılmıştır. SODES sosyal kalkınma alanında sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artmasına katkı sağlamaktadır.

SODES projelerinin bir diğer önemli özelliği de projelerde mümkün olduğunca kamu, özel sektör ve STK işbirliğinin desteklenmesidir. Bu biçimdeki proje teklifleri Müsteşarlığımız tarafından daha

öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Esasen, STK'lar yönetişimin temel bir ortağı ve devlet ile vatandaş arasında önemli bir köprüdür. Bu bakımdan, önümüzdeki dönemde SODES kapsamında STK'lara aktarılan kaynakların daha da artırılması düşünölmektedir.